

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

בעקבות לוחמי תש"ח

מהר-אדר לקריית-ענבים

"כי רעות שכזאת לעולם לא תיתן את לבנו לשכוח"
(שיר הרעות, חיים גורי)

בית העלמין הצבאי בקריית-ענבים, מתוך: ויקיפדיה

גבעת הרדאר, מתוך: ויקיפדיה

היש"מ מותאם לסדנת "מורשת קרב"

מאת: מיטל מימון

עריכה: רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ה, 2015

רח' הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים שאינם אתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות הכלולות בו, הינו באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

בעקבות לוחמי תש"ח

מהר-אדר לקריית-ענבים

"כי רעות שכזאת לעולם לא תיתן את לבנו לשכוח"
(שיר הרעות, חיים גורי)

"היה ברור לכול כי המערכה על ירושלים לא תוכרע בעיר העתיקה, אף לא בקטמון ובשיח'-ג'ראח, כי אם באותו פס אספלט צר המחבר את ירושלים עם תל-אביב..." (איילון, עמוס [1948], ירושלים לא נפלה, תל-אביב: טברסקי)

השלב הראשון של מלחמת העצמאות התחיל ב-29.11.1947 והסתיים ביום הכרזת המדינה, ב-14.5.1948. בשלב זה, התמקדה המלחמה בדרכים, ועיקרה היה המאבק על הדרך לירושלים – מאבק בין המחתרות לבין הכפריים הערבים המקומיים.

מסלול היש"מ המתקיים במרחב שבין גבעת הרדאר לבית העלמין הצבאי של קריית-ענבים עוסק בימים של המאבק על הדרך לירושלים. סיפוריהם האישיים של הלוחמים מעצימים את המאבק האישי והלאומי הנראים כבלתי-אפשריים, את הנחישות, את הרעות, את המסירות ואת ההקרבה.

ההליכה בעקבות הלוחמים, על רקע נופי הסביבה שבה התרחש הקרב, מזמנת חוויה מעצבת ומעוררת שאלות ביחס למשמעות סיפורה של הארץ הזאת בהווה ובוודאי לעתיד וביחס לאחריות המוטלת עלינו בעניין זה.

חבל ארץ: הרי ירושלים.

משך זמן היש"מ: כ-4 שעות (ללא נסיעה).

אורך מסלול ההליכה: 5.5 ק"מ.

מפה: מפת סימון שבילים מס' 9 – מבואות ירושלים.

נקודת התחלה: גבעת הרדאר, נ"צ 212464/636823.

נקודת סיום: בית העלמין של קריית-ענבים נ"צ 211904/635632

עונה מומלצת: סתיו ואביב. חלק ניכר מהמסלול אינו מוצל ולכן לא מומלץ לטייל בו בקיץ.

מגבלות: אין.

דגשי בטיחות: אין.

דרגת קושי: קל, אינו בר-נגישות (למעט גבעת הרדאר ובית העלמין בקריית-ענבים)

אתרים בתשלום: אין.

מָה בִּישׁ"מ

1. **תיאור מסלול**

2. **מפת היש"מ**

3. **תיאור האתרים שבמסלול**

4. **מהלך הפעילות ביש"מ**

5. **המחששות ואמצעי עזר לניהול היש"מ**

צופים אל המרחב (1) – מגבעת הרדאר

צופים אל המרחב (2) – מגבעת הרדאר, תשובות למורה

בעקבות לוחמי תש"ח (3) – משימות תלמידים

בעקבות לוחמי תש"ח (4) – תשובות למורה

מצאו את הפסלים (5)

פגשתי בדרך את (6) – זיהוי צמחים שבמסלול

חברים מספרים על ג'ימי (7) – לקט סיפורים

סיפורי נופלים (8)

מעגל של"ח (9)

מהו מעגל של"ח

בעקבות לוחמי תש"ח (10) – טקס

6. **תנ"ך**

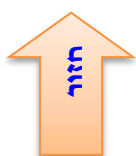
שמואל ב, א, יט-כז

7. **ביבליוגרפיה מומלצת**

8. **קישורים אינטרנטיים נוספים**

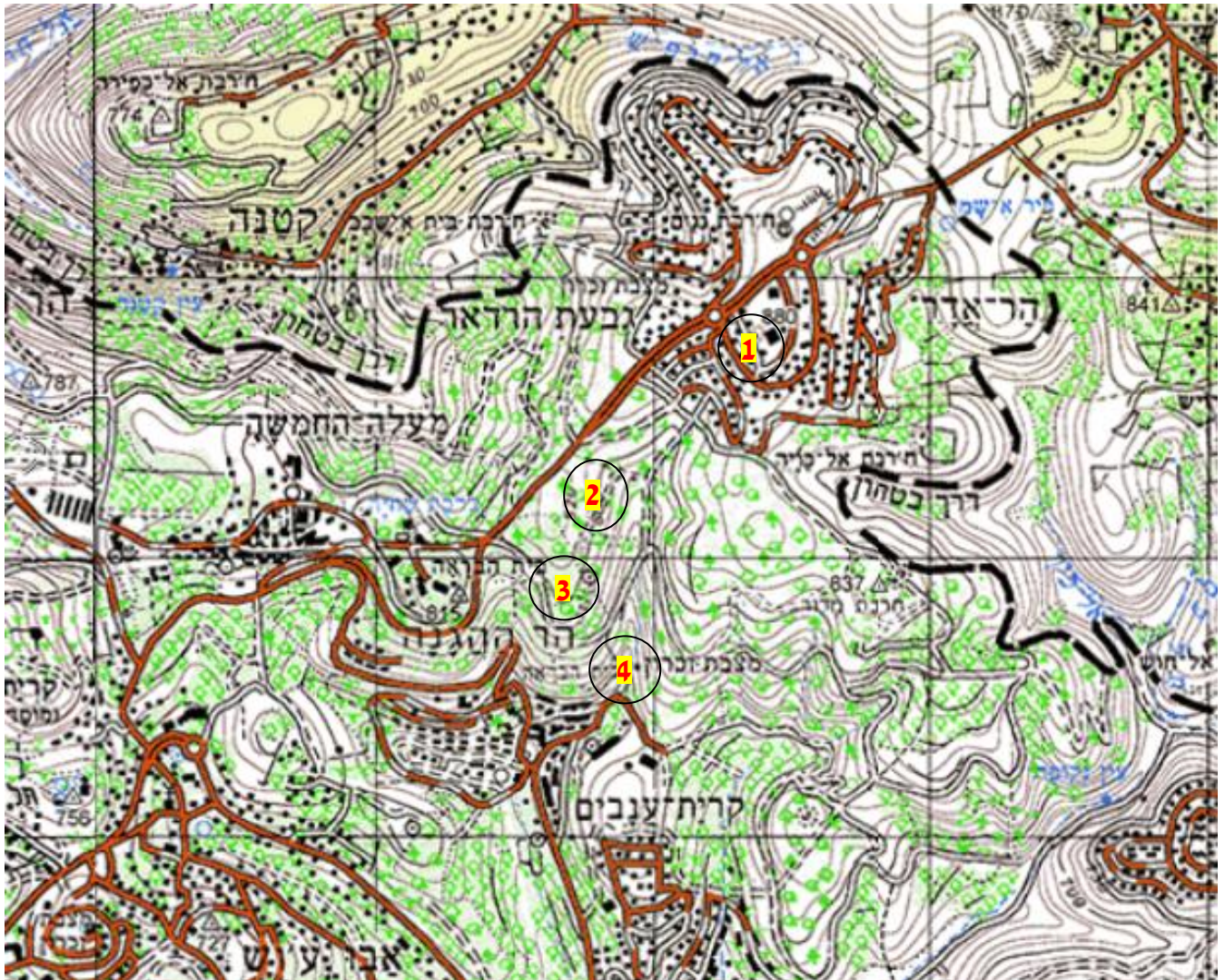
תיאור מסלול

תחילת המסלול ביישוב הר-אדר, שבמרכזו נמצאת **גבעת הרדאר (1)**, ובראשה אנדרטת "פלמ"ח הראל" לזכר לוחמי חטיבת "הראל" ולזכר ארבעה-עשר חללי גדוד "בית-חורון". בתקופת המנדט הבריטי, הציבו הבריטים תחנת ממסר טלפונית בגבעה זו, בשל פעולות חבלה בקווי טלפון. נחזור לכביש הראשי ונלך בכיוון דרום-מערב לעבר שער הכניסה ליישוב. במפגש עם שביל המסומן בשחור נפנה דרומה אל **"יער הטוטם" (2)** – יער עצי אורן נטועים שביניהם פזורים פסלי עץ ואבן שיצרו תושבי הר-אדר בהנחייתו של האמן אמיר באומפלד. לאחר כ-200 מ', השביל חוצה דרך עפר. נמשיך בשביל כ-300 מ' נוספים, עד לעמדות בטון ולפסל צבי. זוהי **אנדרטת "הצבי הבודד" (3)**, הניצבת על שריד "משלט הסנטוריום" שהיה כאן בעבר. נמשיך להתפתל עם השביל עד **לבית העלמין הצבאי בקריית-ענבים (4)**, שבו קבורים אנשי פלמ"ח שנפלו בקרבות על הדרך לירושלים במלחמת העצמאות.

מפת היש"מ

מתוך: עמוד ענן

תיאור האתרים שבמסלול

גבעת הרדאר (1)

גבעת הרדאר נמצאת בתחום היישוב הר-אדר. שמה של גבעה זו ניתן לה עוד בימי המנדט הבריטי שכן סברו, בטעות, שעל גבעה זו הוצב מתקן רדאר. למעשה, היה זה מתקן לתחנת ממסר לטלפונים שצורתו כצלחת רדאר. המתקן הוסר בתום המנדט הבריטי, אך שם הגבעה נותר כך עד היום.

גבעת הרדאר היא אחת מפסגות הרי ירושלים. גובהה כ-880 מ' מעל פני הים, ויש בה נקודת תצפית לכל הכיוונים: לגוש עציון, לירושלים, ליהודה, לשפלה ולכביש ירושלים-תל-אביב. בימי המנדט הבריטי שלטה גבעה זו על הקיבוצים מעלה-החמישה וקריית-ענבים ועל הדרך העולה לירושלים. במלחמת העצמאות, כבשו כוחות ההגנה את גבעת הרדאר, אולם הירדנים כבשו חזרה והחזיקו בה עד מלחמת ששת הימים – שבמהלכה כבשה חטיבת הראל בפיקודו של אל"מ בן-ארי את הגבעה.

בגבעה הוקמה אנדרטה לזכר 418 לוחמי חטיבת "הראל" ו-14 חללי גדוד "בית-חורון". האנדרטה מעוצבת כשתי צלחות רדאר המונחות זו על גבי זו והניצבות על שתי רגלי בטון. כלי רכב קרביים וטנקים שנטלו חלק בקרבות על ירושלים מוצבים ברחבה שלמרגלות המגדל.

יער הטוטם (2)

תושבי הר-אדר והקק"ל טיפחו את יער הטוטם כחלק מפרויקט לטיפול היער הקהילתי. תושבי הקהילה למדו את רזי הפיסול בעץ בסדנת פיסול ביער. במהלך הסדנה, יצרו המשתתפים, בהנחייתו של האמן אמיר באומפלד, דמויות של בעלי חיים, כגון נחש, צפרדע ופרפר. על "גן החיות" הזה שומרים טוטמים קשוחים – שדון ואינדיאני – שפוסלו מגדמי עצים. הפסל "עץ הבריאה" הוא גזע ארוך המפוסל דק והמוצב כטוטם. פסל מרשים במיוחד הוא פסל המכונה "האדם והטבע", המציג יד חובקת בעלי חיים. הפסל נעשה מגזע גדול של איקליפטוס מת, שנעקר בעת סלילת הכביש המהיר ליד תחנת הכוח בחדרה.

אנדרטת "הצבי הבודד" (3)

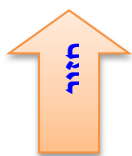
אנדרטת "הצבי הבודד" נמצאת במרחב של "גבעת ההגנה" – שבה עמדות בטון שהוקמו בתקופת המרד הערבי הגדול (1936-1939) כדי להגן על קיבוץ קריית-ענבים הצעיר מפני עמדות ששלטו עליו. בימים ההם היו מורדות ההר חשופים, טרם ניטעו האורנים, והתאפשרה תצפית למרחק.

על אחת העמדות, ניצב פסל גדול של צבי מברזל. לצד המגדל, על גוויל מתכת דמוי מגילה, כתובות המילים "הצבי ישראל על במותיך חלל...". פסל זה הוא אנדרטה לזכרו של ישראל שפירא, שהיה מפקד העמדה בזמן מתקפה גדולה של הערבים. כשראה ישראל שהתקפה מתחזקת, פקד על חייליו לסגת ונותר לבדו בעמדה. בנו של ישראל, שעסק בפינוי פצועים, מצא את גופת אביו. הפסל נבנה לפי בקשתה של רעייתו של ישראל, תושבת קיבוץ מעלה-החמישה. את הפסל ואת הכתובת שעליו עיצב הפסל מיכאל כץ על-פי דגם שהכין מיכאל בנו של ישראל. עם השנים, התבלה הפסל. הקק"ל שיפצה את

האנדרטה עם המסגר יצחק לוי – הוא יצר העתק מושלם של פסל הצבי המקורי. הפסל המתוקן הועמד במקומו בשנת 2010.

בית העלמין הצבאי בקריית-ענבים (4)

בית העלמין הצבאי בקריית-ענבים הוא בית העלמין היחידי בארץ המוקדש לחללי חטיבה מסוימת – חטיבת "הראל" של הפלמ"ח. מלבד חטיבה זו, אין חטיבה שלה בית עלמין משלה. את בית העלמין הקימה קבוצת **קריית-ענבים** בתרפ"ב, 1922, ומשנותיה הראשונות, נקברו בו חלוצים, חברי הקבוצה וילדיהם. משנת תש"ח, 1947, נטמנו בו חללי **ארגון ה"הגנה"**, **הפלמ"ח** ו**צה"ל** אשר נהרגו בקרבות לפריצת הדרך לירושלים; וכן, חברי הקיבוץ ובניו אשר נהרגו בעת שירותם הצבאי ובמלחמות ישראל. באתר בית הקברות, ניצבת אנדרטה לחללי **חטיבת "הראל"** של הפלמ"ח במלחמת העצמאות.

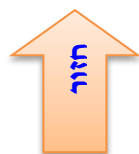

מהלך הפעילות ביש"מ

סדר	מקום הפעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	דגש מיוחד	הערות	זמן	ציוד מיוחד
1	גבעת הרדאר (1)	1. הצגת נושא היש"מ 2. צופים אל המרחב (1) 3. המאבק על הדרך לירושלים 4 סיפורו של מקום בעקבות לוחמי תש"ח (4) – משימות תלמידים	1. מה מצפה לנו היום – קישור היש"מ לסדנה והצגת המסלול. 2. תצפית ממגדל האנדרטה – משימת חוליות. 3. משמעות המאבק על הדרך לירושלים והאחריות המשתמעת מכך. 4. חשיבותה של גבעת הרדאר במלחמת העצמאות. • קרב נבי-סמואל. • האנדרטה.	במהלך היש"מ, יש להדגיש את הנושאים העוסקים באחריות אישית, במסירות ובהתנדבות בסיפורי הלוחמים והקרבות. התצפית מתבצעת בחוליות. <u>מפות הדרך לירושלים</u>		40 דק'	<u>צופים אל המרחב (1)</u> ומפת שבילים לכל חוליה <u>צופים אל המרחב (2)</u> – תשובות למורה, כולל שאלות מנחות <u>בעקבות לוחמי תש"ח (3)</u> – משימות תלמידים <u>בעקבות לוחמי תש"ח (4)</u> – תשובות למורה <u>המקאמה של חטיבת הראל</u> (בתוך ערך "גבעת הרדאר" באתר ויקיפדיה)
2	מגבעת הרדאר ליער הטוטם	הליכה	<u>משימת דרך</u> <u>מצאו את הפסלים (5)</u> <u>באחריות מש"צים:</u> 1. לפזר תמונות של הפסלים. 2. כל חולייה בוחרת תמונה של פסל מסוים. 3. המשימה: למצוא את הפסל שבתמונה בין העצים.			15 דק'	
3	יער הטוטם (2)	סיפורו של היער הקהילתי	מהו יער קהילתי ומה הסיפור של פסלי הטוטם.	יש להדגיש שאזור זה היה חשוף מצמחייה בעת מלחמת העצמאות		10 דק'	

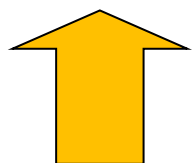
			וגלוי לעיני האויב.			
4	מיער הטוטם לאנדרטת הצבי	הליכה	<u>משימת דרך : פגשתי בדרך את (6)</u> – זיהוי צמחים שבמסלול, תחרות בין החוליות באחריות מש"צים.		15 דק'	<u>פגשתי בדרך את (6)</u>
5	אנדרטת הצבי (3)	א. סיפורה של האנדרטה. ב. חלוקת הנטל במלחמת השחרור. ג. שיר הפלמ"ח.	א. <u>ישראל שפירא</u> ואנדרטת הצבי הבודד (ראו: <u>תיאור אתרים שבמסלול</u>) – <u>"הצבי ישראל"</u> – <u>שמואל ב, א, יט-כז.</u> ב. <u>חברים מספרים על גימי (7)</u> – לקט סיפורים. ג. <u>שיר הפלמ"ח</u> – הסבר ומשמעות.	מה אפשר ללמוד מהסיפור.	20 דק'	<u>חברים מספרים על גימי (7)</u> כולל שאלות מנחות למורה, מערכת שמע, רמקול ושיר הפלמ"ח
6	מאנדרטת הצבי לבית העלמין של קריית- ענבים	הליכה	המשך משימת דרך – <u>פגשתי בדרך את (6)</u> – זיהוי צמחים שבמסלול.	אפשר לספר <u>אגדה</u> על אחד הצמחים.	30 דק'	
7	בית העלמין של קריית- ענבים	א. סיפורו של מקום. ב. סיפורם של לוחמים.	א. <u>בית העלמין הצבאי של חטיבת "הראל"</u> – ייחודו של המקום. ב1. <u>בעקבות לוחמי תש"ח (3)</u> – משימות תלמידים. ג. <u>סיפורי נופלים (8)</u> , סיור מודרך בין הקברים. ב2. <u>סיפורה של האנדרטה</u> (בתוך ערך "בית הקברות הצבאי בקריית-ענבים", ויקיפדיה). ג. <u>מעגל של"ח (9)</u>	*גילם הצעיר של הלוחמים. *הקרבה עצמית במאבק לשחרור ירושלים. *ריבוי החללים בקרבות על ירושלים. אפשר לשלב את השיר <u>קרב נבי- דניאל</u> .	60 דק'	מערכת שמע, רמקול והשיר: <u>קרב נבי-דניאל</u>

מערכת שמע ורמקול, מילות "התקווה", דגל ישראל	20 דק'	רצוי לקיים ליד האנדרטה		טקס, באחריות מש"צים ותלמידים, <u>וסיכום היש"מ.</u>	<u>בעקבות לוחמי תש"ח (10)</u>		
---	-----------	------------------------------	--	--	-----------------------------------	--	--

צופים אל המרחב (1) – מגבעת הרדאר

צ

1.

2.

4.

5.

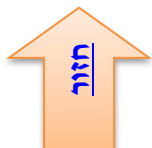
3.

1. ציינו את שמות היישובים הנ"ל וכביש חשוב שעובר באזור:
ירושלים, רמאללה, מבשרת-ציון, קבר נבי-סמואל וכביש 1.

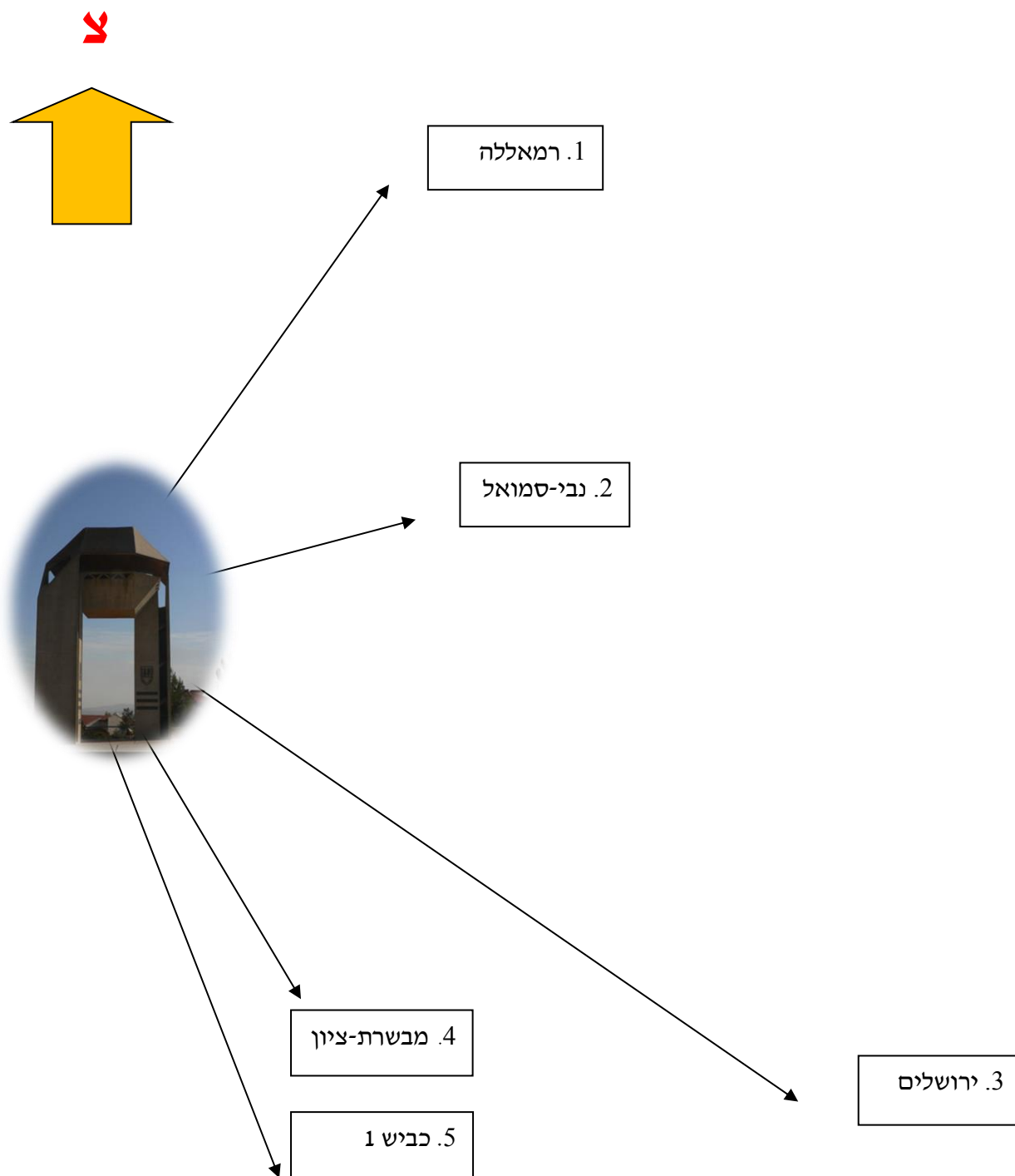
2. אילו אוכלוסיות מתגוררות כיום סביב היישוב הר-אדר, מה בנוף מעיד על כך? _____

3. מהי החומה הגבוהה העוברת בסמוך ליישוב? _____

חזר

צופים אל המרחב (2) – מגבעת הרדאר, תשובות למורה

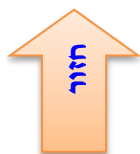

1. ציינו את שמות היישובים הנ"ל וכביש חשוב שעובר באזור : ירושלים, רמאללה, מבשרת-ציון, קבר נבי-סמואל וכביש 1.
2. אילו אוכלוסיות מתגוררות כיום סביב היישוב הר-אדר ומה בנוף מעיד על כך? אוכלוסייה ערבית, מבני תפילה, דודים בצבע שחור (לאגירת מים).
3. מהי החומה הגבוהה העוברת בסמוך לישוב ? גדר הפרדה בין הרשות הפלסטינית למדינת ישראל.

1. באיזה גובה (מעל פני הים) אנו נמצאים כעת? 800 מטר.
2. מה התחושה שלכם כאן? גובה, שליטה, ביטחון.
3. ממה נבעה בעבר חשיבות המקום לפי דעתכם? שליטה על הדרך.
4. למה היה צורך לכבוש את המקום פעם אחר פעם? כל אחד מהצדדים רצה לשלוט במקום.

סיכום

- א. בעבר, מיקומה של ירושלים בלב יישובים ערבים גרם לבידודה והשפיע על מהלכי הקרב במלחמת השחרור ובמלחמת ששת הימים.
- ב. נעשו ניסיונות רבים לכבוש את מוצבי האויב למרות היתרון האסטרטגי שלהם ולמרות הקושי לכבוש אותם.
- ג. החיכוך בין האוכלוסייה היהודית והערבית, המאפיין את אזור יו"ש ואת סביבת ירושלים גם כיום, יוצר בעיות ביטחוניות והביא להקמת גדר ההפרדה – הנראית כאן לעין.

בעקבות לוחמי תש"ח בדרך לירושלים מגבעת הרדאר לבית העלמין הצבאי בקריית-ענבים

בית העלמין הצבאי בקריית-ענבים, תוך: [ויקיפדיה](#)

גבעת הרדאר, מתוך: [ויקיפדיה](#)

משימות תלמידים

שם התלמיד: _____

כיתה: _____

שלום תלמידים,

היום אנחנו יוצאים בעקבות לוחמי תש"ח במלחמת העצמאות ונתמקד במאבק על הדרך לירושלים.

היש"מ מתקיים באזור הגאוגרפי של: _____

א. גבעת הרדאר

1. ממה נבעה חשיבותה של הגבעה במלחמת השחרור?

2. אילו יישובים אפשר לראות מהגבעה?

3. למה שימש המקום לפני מלחמת השחרור?

ב. בית הקברות ללוחמי הפלמ"ח בקריית-ענבים

סייר בבית הקברות ובצע את המשימות:

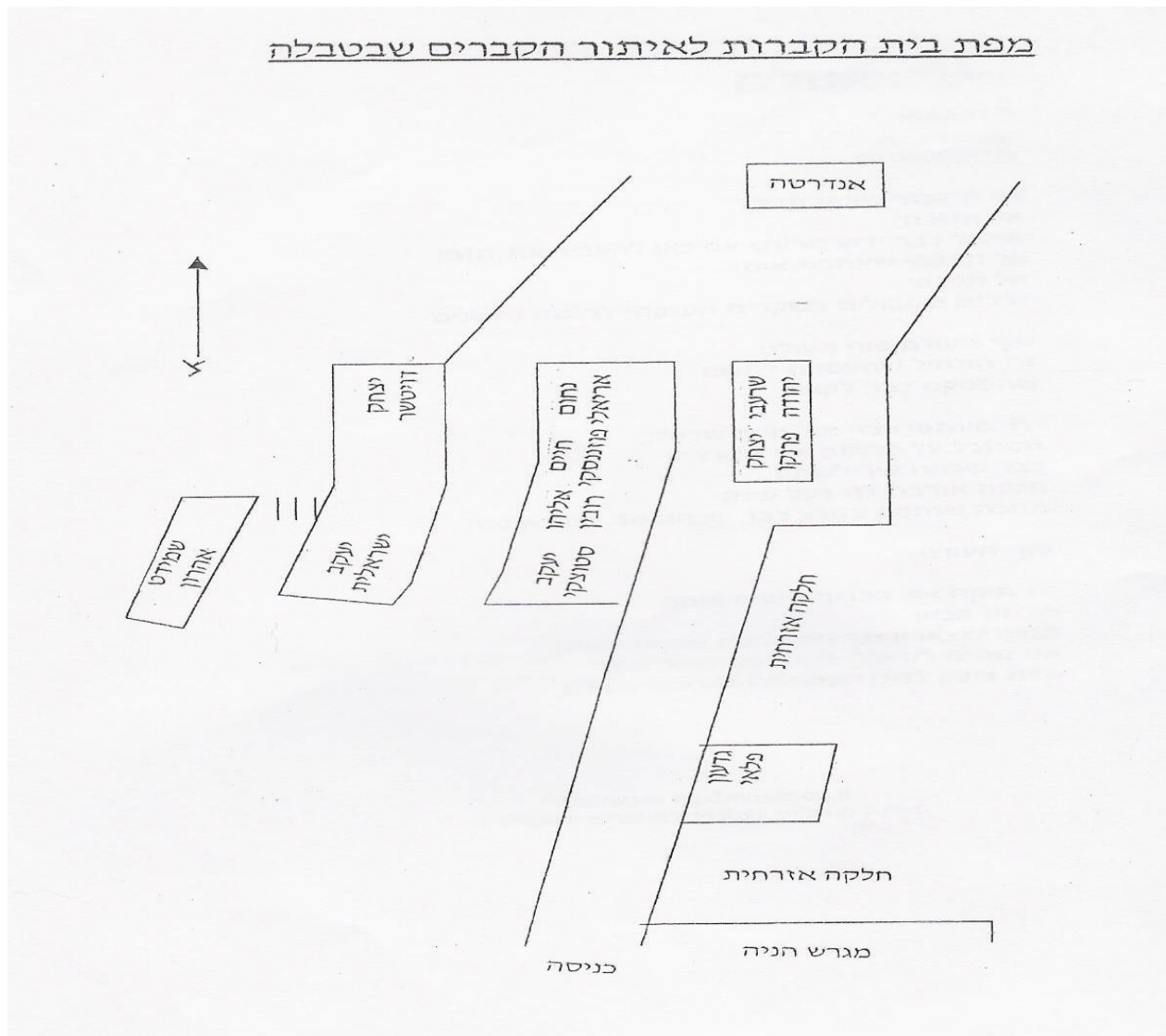
1. זהה את קברי הנופלים בעזרת מפה.

2. מלא את הטבלה.

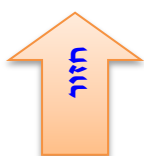
שם (ז"ל)	גיל	ארץ לידה	שנת עלייה	נפל ביום	במקום	דרגה או כינוי
יעקב ישראלי						
גדעון פלאי						
נחום אריאלי						
יעקב סטוצקי						
חיים פוזננסקי						
אליהו רובין						
יצחק פרנקו						
יצחק דויטשר						
יהודה שרעבי						
אהרון שמידט						

ג. מה אפשר ללמוד מהנתונים שבטבלה?

ד. לדעתכם, מדוע הושקעו מאמצים כה רבים בכיבוש הדרך לירושלים על-אף המחיר הכבד ששולם על כך?

המפה מתוך: מערך סיור בדרך לירושלים, ליקט: מאיר אסא

בעקבות לוחמי תש"ח (4) – תשובות למורה

שלום תלמידים,

היום אנחנו יוצאים בעקבות לוחמי תש"ח במלחמת העצמאות ונתמקד במאבק על הדרך לירושלים.

היש"מ מתקיים באזור הגאוגרפי של: ירושלים

א. גבעת הרדאר

1. ממה נבעה חשיבותה של הגבעה במלחמת השחרור?

חשיבותה האסטרטגית של הגבעה הייתה בכך ששלטה על הדרך לירושלים ושחיברה בין לטרון לרמאללה למעבר ציוד כללי וצבאי.

2. אילו יישובים אפשר לראות מהגבעה?

מבשרת-ציון, ירושלים, רמאללה, צובה, נבי-סמואל, גבעת-זאב.

3. למה שימש המקום לפני מלחמת השחרור? בעבר חשבו שהשימוש הצבאי בגבעת הרדאר החל בזמן מלחמת העולם השנייה, כאשר המנדט הבריטי הציב מכ"ם (רדאר) על הגבעה במטרה לאתר חדירות של מטוסים גרמנים או איטלקים. אולם, ממחקרים חדשים מסתבר שהמתקן שהוקם על הגבעה היה תחנת ממסר רדיו-טלפון. בגלל צורת המתקן, שהייתה כשל צלחת מכ"ם, הוא כונה בטעות "הרדאר". חשיבותו של המתקן שבגבעה זו עלתה בעקבות פגיעות חוזרות ונשנות בקווי הטלפון הקרקעיים. הבריטים הסירו את המתקן רק ב־11 במאי 1948, סמוך לסיום המנדט הבריטי בארץ.

ב. בית הקברות ללוחמי הפלמ"ח בקריית-ענבים

סייר בבית הקברות ובצע את המשימות:

1. זהה את קברי הנופלים בעזרת מפה.

2. מלא את הטבלה.

שם (ז"ל)	גיל	ארץ לידה	שנת עלייה	נפל ביום	במקום	דרגה או כינוי
יעקב ישראלית	20	ישראל		25.1.1948	קסטל	סרן
גדעון פלאי	25	ישראל		17.3.1948	קסטל	"גויני"
נחום	21	ישראל		7.4.1948	קסטל	מ"פ

						אריאלי
	לגוין	25.6.1948	1946	הונגריה	26	יעקב סטוצקי
סרן	נבי-סמואל	23.4.1948		ישראל	21	חיים פוזננסקי
טוראי	קטמון	1.5.1948	1927	עירק	22	אליהו רובין
טוראי	הרדאר	1.6.1948		ישראל	17	יצחק פרנקו
טוראי	בית מחסיר	12.5.1948	15.5.1933	פולין	16	יצחק דויטשר
	בדרך לירושלים	9.6.1948	1942	תימן	17	יהודה שרעבי
סרן, "גיימיי"	במשלט משותף בבית-שמש	19.10.1948		ישראל	22	אהרון שמידט

ג. מה אפשר ללמוד מהנתונים שבטבלה?

1. חלק מהנופלים היו נערים שלא מלאו להם שמונה-עשרה שנה.
2. חלק מהנופלים היו עולים חדשים.
3. הנופלים היו בדרגות שונות (מפקדים וחיילים).

ד. לדעתכם, מדוע הושקעו מאמצים כה רבים בכיבוש הדרך לירושלים על-אף המחיר הכבד ששולם על כך?

ירושלים (שהרובע היהודי שבה היה נתון במצור) היא בירתה הנצחית של ישראל והיא סמל לקיומו של העם בארצו ולהמשכיותו. בן-גוריון חשש שאם ירושלים תיפול יהיה בכך להמיט מכת מוות על מורל העם ועל הסיכוי להקים מדינה.

פגשתי בדרך את (6) – זיהוי צמחים שבמסלול

מאת: רונית בין

תמונות מתוך: ויקיפדיה

אלה
ארץ-ישראלית

קידה שעירה

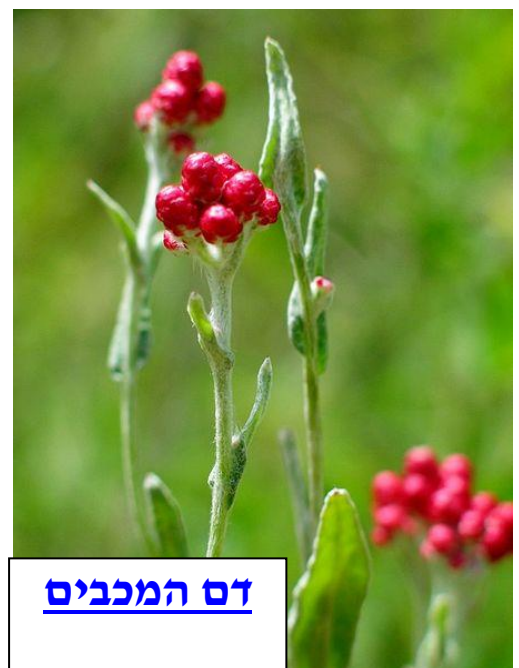
אלון מצוי

אגס סורי

לוטם שעיר ומרווני

דם המכבים

חברים מספרים על ג'ימי (7) – לקט סיפורים

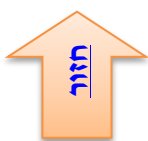
מתוך: מנחם, שמי (עורך), **חברים מספרים על ג'ימי**, בני-ברק: הוצאת הקיבוץ המאוחד (מהדורה ישנה, 1952); ירושלים: הוצאת אריאל (2000)

- על בית הקברות של הפלמ"ח – עמ' 163-164
- על חלוקת הנטל בלחמת השחרור- עמ' 168
- מצבת הראל

ניתן למצוא בתיק סיור [מחזון להגשמה](#) מחוז דרום

שאלות מנחות למורה

- 1- מהי הטענה המועלית בקטע העוסק בחלוקת הנטל במלחמת השחרור? (תשובה: היעדר חלוקת נטל צודקת בין חלקי העם השונים).
 - 2- האם טענה זו נשמעת גם בימינו? באיזה הקשר?
 - 3- שיר הפלמ"ח:
- המורה ישמיע את שיר הפלמ"ח וידגיש כי הפלמ"ח היה גוף התנדבותי אשר לחם באזור זה.
 - המורה ידגיש את החשיבות שבהתגייסות וההתנדבות של כל חלקי החברה למילוי משימות חברתיות ולאומיות כיום, גם שלא בשדה הקרב, כדי לקיים חלוקת נטל צודקת וכדי לקדם בהצלחה מטרות לאומיות.
 - חשוב להתייחס להתגייסות למשימות חברתיות כלליות ולאו דווקא צבאיות, כדי שהדיון יהיה רלוונטי לתלמידים.

רובין אליהו (אדוארד כארצי) ז"ל

אריאלי נחום ז"ל

פוזנסקי חיים (פוזזה) ז"ל

אברהם דגון (דיגין) ז"ל

אין תמונה

סולוביץ יעקב (רפאל) ז"ל

שמידט (שימי) אהרון-הרון
(ג'ימי)

בית הקברות האזרחי (להבדיל הבית הקברות צבאי)

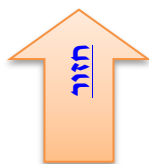
בית הקברות האזרחי הוקם בשנת 1922, כשנתיים לאחר הקמת הקיבוץ. יש לו חשיבות מיוחדת משום ששימש גרעין ראשון לבית הקברות הצבאי שהתפתח מאוחר יותר. רוב הנטמנים כאן הם חברי הקיבוץ. בקברים אחדים קבורים הורי הנופלים מחטיבת "הראל", כמו הוריו של ג'ימי. גם הוריו של יוסף סימבול (שנפל בקרב בדרך לירושלים) נקברו סמוך לקבר בנם ועל מצבתם נכתב: "הורי יוסף סימבול" ורק אח"כ נכתב שמם. זו כנראה מצבת הקבר היחידה בארץ שרשום עליה נוסח זה. כמו כן, קבורים כאן בני הזוג עפרוני, חברי הקיבוץ לשעבר, אנשי העלייה השלישית, שביקשו להיקבר ליד קבר בנם. על מצבת קברם נכתב הספד יוצא דופן.

כתובת יוצאת דופן על מצבת קברם של בני הזוג רחל וחיים עפרוני בקרית ענבים

רוסיה וצאר, סוציאליזם ומהפכה, ציונות ועלייה, מדינה בדרך ועצמאות. בנו קיבוץ ולימדו בבית הספר כדורי. אבי הקים את ענף גידול הבקר הן בקיבוץ, הן ביישוב היהודי בארץ, לפני ואחרי קום המדינה, ואף בעולם השלישי. היה חבר בהנהלת 'החקלאית', הרבה לכתוב ולשדר ברדיו, ואף ערך עיתונות מקצועית בנושא גידול הבקר והחקלאות. הם באו מבתים דתיים, מרדו וכפרו. באו מחיי עושר, השכלה ומותרות לארץ אוכלת יושביה לתקופות של חוסר עבודה, לרעב ולעבודה מפרכת. הם חיו בקיבוץ, בכפר ובעיר. עבדו ולמדו בארץ ובארצות אחרות, שאלוהן נשלחו. לעיניהם קמה מדינה, מתוך העוני, הלחץ והחלום שפגשו בחוף יפו, עם עלייתם ארצה בשנת 1921. במאבק להקמת המדינה שכלו את היקר להם מכל - את הבן יצחק, בן קרית ענבים הקבור בסמוך. כל חייהם עבדו ונתנו, וסרבו לקבל. נתינתם, הישגיהם וחייהם העשירים והמגוונים היו שכרם. הם היו חלק מדור הירואי. דור חלוצים שספק אם היה כמותו בהיסטוריה האנושית והיהודית. בדרךם הצנועה היו מופת לאדם. יהי זכרם ברוך. (נכתב בידי בתם, חוה עפרוני)

פ.ג. הורי היקרים, ונסתם הגולל על דור הנפילים, דור העלייה השלישית, שאנשיו נולדו בסוף המאה ה-19 וחיו ופעלו עד סוף המאה ה-20. דור שחי מאה סוערת ורבת תהפוכות בהיסטוריה העולמית והלאומית, והשתתף בבניה ובעיצוב של עולם, חברה ומדינה חדשים. דור שמרד ונאבק מאבק ארוך ועיקש, תוך נתינה ללא גבול. ותוך שעשו, עברו מהפכים אישיים רבים, כמו זכו בחייהם לכמה גלגולים. מעטים עברו פרקי חיים כה רבים, שונים ומגוונים כפי שעברו הורי. הורי האריכו ימים, ובמשך חייהם ידעו

מעגל של"ח (9)

מהו מעגל של"ח

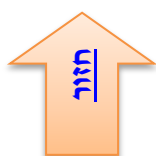
דיון במסר הערכי

באחריותי להכיר דמויות, אירועים וסיפורים מתולדות המאבק על המולדת כחלק מזהותי
זהותי הלאומית.

- א. שיחה במעגל.
- ב. דיבור ברשות.
- ג. משפט קצר.
- ד. הקשבה.
- ה. תגובה עניינית ולא-שיפוטית.

שאלות מנחות

1. מה למדנו היום שהיה חדש עבורך?
2. עם איזו דמות הזדהית במיוחד ומדוע?
3. האם יש קשר בינך לבין דמויות אלו, מהו?
אם אילו ערכים שעלו בסיפורי הקרבות ובסיפורי הלוחמים אתם יכולים להזדהות גם היום
והיכן יבואו ערכים אלו לידי ביטוי בחייכם?
(יש לכוון לכך שיש חשיבות בהתגייסות ובהתנדבות של כל חלקי החברה, גם שלא בשדה הקרב,
כדי לקיים חלוקת נטל צודקת וכדי לקדם בהצלחה מטרות לאומיות וחברתיות.
כל אחד מאתנו יכול למצוא במה הוא יכול לתרום.)
4. מהי המשמעות, החשיבות, התרומה שיש בפעילות "בעקבות לוחמים" מעין זו?

הצעה לטקס בבית הקברות שבקריית-ענבים

קריין 1

מילות השיר: "יש פרחים", לשלב עם השמעת המנגינה.

קריין 2

הבחירה לקבור את לוחמי חטיבת "הארל" בבית הקברות שבקריית-ענבים הייתה מובנת מאליה: רבים מלוחמי "הראל" שהו בקיבוץ קריית-ענבים. קרבתם הפיזית של הלוחמים אל בית העלמין הטביעה את רישומה על הלוחמים הצעירים. הם נוכחו יומיום בלוויות וחשו בשורותיהם המידלדלות מול השורות המתמלאות של קברי חבריהם.

מספרים על גיימי שעבר באחד הלילות עם יחידה ליד בית הקברות, וממעלה הגבעה ראה חברים מהמשק נתונים בעבודת חפירה. החיילים התחלחו: "את זה מכינים בשבילנו!" נעצה המחשבה בראשו של כל אחד ואחד מהם. "היי שם! אתם! עבדו שם מהר! היו מוכנים! אנו כבר יצאנו..." צעק גיימי למטה, לכיוון בית הקברות. העניין היה להלצה. הרושם הראשון טושטש במידת מה והיחידה המשיכה את דרכה בכיוון הרדאר.

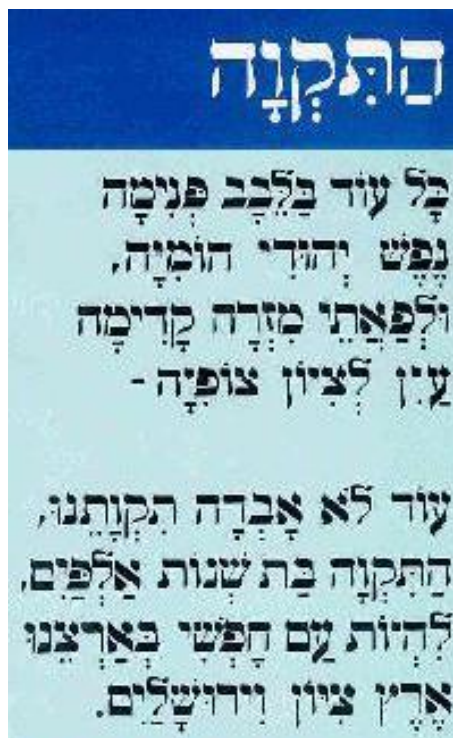
(מתוך: מנחם, שמי [עורך] [2000], חברים מספרים על גיימי, ירושלים: אריאל, עמ' 163-164)

קריין 3

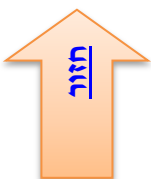
והנה, אנחנו כאן היום, _____ שנים לעצמאותנו, חופשיים בארצנו. מוטל עלינו לזכור ולא לשכוח, ללמוד, לחשוב, להבין ולשאול. לדעת מה חלקנו בסיפורה של הארץ הזו, מה האחריות המוטלת עלינו ובמה אנחנו יכולים לתרום את חלקנו.

"אין זה מספיק שאנחנו עושים כמיטב יכולתנו, לפעמים עלינו לעשות את מה שנדרש"

וינסטון צ'רצ'יל

נסיים בשירת התקווה:

תם הטקס:

ביבליוגרפיה מומלצת

- דרור, צביקה (2005), **הראל, חטיבת פלמ"ח – הראל במערכה על ירושלים תש"ח**, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- יצחקי, אריה (1998), **בעקבות לוחמים, ב – דרום**, תל-אביב: מודן-תמוז.
- מנחם, שמי (עורך) (1953), **חברים מספרים על ג'ימי**, בני ברק: הקיבוץ המאוחד (מהדורה נוספת יצאה בשנת 2000 בהוצאת אריאל, ירושלים).
- שילר, אלי (2005), **"בית הקברות הצבאי בקריית-ענבים"**, בתוך: אלי, שילר וגבריאלי, ברקאי (עורכים), **ובדמם הבוקר יעלה: זיכרון והנצחה בישראל, אריאל, 171-172**.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- [ארץ זוכרת יושביה](#) – לינקים למידע ולאתרים הקשורים לנושא ההנצחה.
- [אתר הפלמ"ח](#).
- [המאבק על הדרך לירושלים](#) – מט"ח ומרכז ישראל גלילי.
- [מחרוזת שירי פלמ"ח](#) – יוטיוב.
- [סיפורו של בית הקברות הצבאי בקריית-ענבים](#).
- [סיור בבית העלמין בקריית ענבים](#).

